

Jednakowe słowo dla nas i dla was

List 138. uczonych i zwierzchników muzułmańskich do przywódców chrześcijaństwa

Bezprecedensowa deklaracja na temat chrześcijaństwa „Jednakowe słowo dla nas i dla was” opublikowana została z okazji zakończenia Ramadanu, 13 października 2007 r., w języku angielskim i arabskim. Poniżej publikujemy przygotowane specjalnie dla „Więzi” przez znawców islamu — dr Agatę Skowron-Nalborczyk i ks. dr. Stanisława Grodzia SVD — jedyne polskie tłumaczenie tego tekstu. [Red.]

WPROWADZENIE

138 muzułmańskich uczonych z różnych regionów świata skierowało 13 października 2007 roku, z okazji Święta Zakończenia Postu (*Id al-Fitr*) i w pierwszą rocznicę wystosowania przez 38 muzułmańskich uczonych listu otwartego do papieża Benedykta XVI, list do przywódców wszystkich chrześcijańskich wspólnot na świecie „Jednakowe słowo dla nas i dla was” („Kalima sawa bajnana wa bajnakum”/„A Common Word between Us and You”¹).

Prace nad listem i nad tym, aby został zaakceptowany przez niezwykle szerokie grono przedstawicieli muzułmańskich społeczności, trwały od mniej więcej trzech lat, a koordynował je jordański Królewski Instytut Badań nad Myślą Muzułmańską Al al-Bajt² z Ammanu (Jordania). To właśnie trwaniem od pewnego czasu wspólnych prac można (przynajmniej po części) wyjaśnić fakt, że w zeszłym roku 38 uczonych było w stanie przygotować tak szybko odpowiedź na papieskie wystąpienie w Ratyżbonie.

List „Jednakowe słowo dla was i dla nas” skierowany jest do duchowych przywódców różnych odłamów chrześcijaństwa — niektórzy z nich wymienieni są imiennie, jak np. papież Benedykt XVI, patriarcha Konstantynopola Bartłomiej I i inni zwierzchnicy Kościołów prawosławnych (wśród nich jest także polski metropolita Sawa), a także Kościołów luterzańskich, metodystycznych, baptystycznych i reformowanych, honorowy zwierzchnik Kościoła anglikańskiego, arcybiskup Canterbury Rowan Williams, czy ks.

¹ Tekst arabski i angielski tego wersetu (Koran 3,64) podają formę: „między nami i wami”. Jednak Józef Bielawski przetłumaczył tę frazę jako „dla was i dla nas” i dlatego zachowujemy jego wersję; „Koran”, z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski (Warszawa 1986).

² Mu'assasa Al al-Bajt al-Malikijja li-l-Fikr al-Islami/Royal Al al-Bayt Institute for Islamic Thought.

Samuel Kobia, sekretarz generalny Światowej Rady Kościołów. Listę 27 imiennie wymienionych adresatów kończy formuła „Przywódcy Kościołów chrześcijańskich wszędzie na świecie”.

Nie sposób z kolei omówić postaci wszystkich 138 sygnatariuszy listu, reprezentujących 43 narodowości, z których niektóre nie są tradycyjnie muzułmańskie, jak przedstawiciele USA czy Europy Zachodniej. Wymieni są oni w porządku alfabetycznym, a bliższe przyjrzenie się temu imponującemu zestawowi uczonych muzułmańskich pozwala zauważyć, że tworzą oni pewien rodzaj wewnątrzmułmańskiej sieci ekumenicznej. Występują tu nazwiska wielkich muftich Bośni i Hercegowiny, Kosowa, Rumunii, Chorwacji, Rosji, Słowenii, Ukrainy, Azerbejdżanu, Uzbekistanu, Egiptu, Omanu, Brunei, Jordanii, Syrii. List podpisał także mufti Stambułu, Mustafa Çaıryci, z którym papież Benedykt XVI spotkał się i modlił w czasie swojej wizyty w Turcji w 2006 roku. Wśród sygnatariuszy widnieje także nazwisko sekretarza generalnego Organizacji Konferencji Islamskiej oraz założyciela Organizacji Alimów³ w Iraku.

O rozległości i ekumenicznym charakterze owej sieci uczonych muzułmańskich świadczy nie tylko obecność na niej osób np. z Malesji, Indonezji, Pakistanu, USA czy Wielkiej Brytanii, ale także dwóch ajatollahów z Iranu: Mostafy Mohaghegha Damada (dziekana Katedry Nauk Islamskich Irańskiej Akademii Nauk) i Muhammada Alego Taszkiriego oraz innych przedstawicieli szyitów (w tym także ajatollahów, jak np. ajatollaha Abu al-Kasima Al-Dibadżiego z Kuwejtu). Pod listem podpisali się również reprezentanci mniejszych odłamów islamu, jak ismailici, ale też zupełnie rzadkich, jak dżafaryci i ibadyci, czy nawet często pomijanych przez główny nurt tej religii mistycznych ruchów sufickich. Uwagę zwraca także nazwisko generalnego dyrektora uchodzącej za radykalną organizacji Braci Muzułmanów z Jordanii, szajcha Salima Jusufa Falahata. Na liście sygnatariuszy znajdziemy również wielu byłych muftich, ministrów i byłych ministrów, wykładowców teologii i filozofii muzułmańskiej, ale i przedstawiciele innych dyscyplin naukowych ze świata islamu.

Jeszcze nigdy dotąd w historii relacji chrześcijańsko-muzułmańskich nie przygotowała wspólnej wypowiedzi tak wielka grupa uczonych muzułmańskich, reprezentująca cały świat islamu tak geograficznie, jak i religijnie.

W komentarzach do listu zwracano z kolei uwagę na brak podpisów kilku prominentnych uczonych muzułmańskich, jak np. wysokiego autorytetu w islamie sunnickim, szajcha uniwersytetu Al-Azhar, Muhammada Sajjida at-Tantawiego (jest za to rektor tej uczelni, szajch Ahmad Muhammad at-Tajeb), oraz znanego kaznodziei Jusufa al-Karadawiego. Z drugiej strony według znawcy islamu, jezuita Christiana Trolle, uderzająca jest liczna obecność uczonych z konserwatywnej Arabii Saudyjskiej. Wspomina także jako znaczący fakt brak podpisu znanego reformatora islamu europejskiego, Tarika Ramadana — ten dołączył jednak później, 26 października, i znajduje się na tzw. liście nowych sygnatariuszy.

Mimo że nigdy dotąd muzułmanie nie skierowali do chrześcijan przesłania opartego na tak szerokim porozumieniu wewnątrzmułmańskim, na razie reakcje świata chrześ-

³ Arab. *alim* (l.mn. *ulama*) — uczyony; tym terminem często określa się uczonych teologów muzułmańskich.

cijańskiego są niezbyt znaczące. Należy stwierdzić, że listem nie zainteresowały się główne media, a jeśli pojawiły się w nich omówienia, były one raczej krótkie.

Oficjalnych odpowiedzi udzielili dotychczas następujący adresaci listu: bp Mark S. Hanson, zwierzchnik Kościoła luterńskiego w USA i prezydent Światowej Federacji Luterńskiej, oraz bp Londynu Richard Chartres z Konferencji Katolickich Biskupów USA, ks. Samuel Kobia, sekretarz generalny Światowej Rady Kościołów, ks. Clifton Kirkpatrick w imieniu Kościoła prezbiteriańskiego w USA oraz Światowego Związku Kościołów Reformowanych, honorowy zwierzchnik kościoła anglikańskiego, abp Canterbury Rowan Williams. Wszyscy oni powitali list z radością i podkreślali niezbędność jego pogłębionej lektury i analizy. Wyraźnie zaznaczali także, że jest on punktem wyjścia do dialogu, a nie jego końcem.

Znaczenie listu „Jednakowe słowo dla nas i dla was” podkreślili w swoich przesłaniach także uczeni — badacze islamu, jak John L. Esposito z Georgetown University w Waszyngtonie, prof. Karen Armstrong (UN Alliance of Civilizations) czy przedstawiciele Papieskiego Instytutu Studiów Arabistycznych i Islamistycznych⁴.

Interesująca jest także odpowiedź na list „Jednakowe słowo...” podpisana przez ponad 300 chrześcijańskich uczonych i opublikowana jako całostronicowa reklama w „New York Timesie” 18 listopada. Autorzy tego tekstu podkreślili wartość pokoju między religiami dla budowania pokoju światowego, a także znaczenie omawianych w liście, wspólnych wartości chrześcijaństwa i islamu, jakimi są miłość Boga i bliźniego, dla przyszłości dialogu między tymi religiami. Oświadczyli również, że przyjęli list z nadzieją i pokorą, a także, że dołożą wszelkich starań dla realizacji celów tam nakreślonych.

Na tym tle dość enigmatyczne wydają się wypowiedzi przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Dialogu Międzyreligijnego, kard. Jean-Louis Taurana. W krótkim wywiadzie dla Radia Watykańskiego z 12 października powiedział on, że jest to dokument bardzo interesujący, nowy o tyle, że pochodzi zarówno od szytów, jak i sunnitów, a także nie ma charakteru polemicznego, a dodatkowo zawiera liczne cytaty tak ze Starego, jak i z Nowego Testamentu. Jest *bardzo obiecującym znakiem, bo pokazuje, że dobra wola i dialog są w stanie przewyciężyć przesady*. Kard. Tauran w wywiadzie dla francuskiego dziennika „La Croix” z 23 października podkreślił natomiast, że dialog międzyreligijny z pewnymi religiami jest możliwy, ale z islamem jeszcze nie teraz, ponieważ muzułmanie nie akceptują dyskusji o Koranie, który traktują jako podyktowany przez Boga; nie dopuszczają też żadnej dyskusji w sprawach wiary.

Nie były to jednak jedyne reakcje ze strony Watykanu. 27 listopada kard. Tarcisio Bertone skierował w imieniu papieża Benedykta XVI list do księcia Ghaziego bin Muhammada bin Talala (który przekazał Stolicy Apostolskiej „Jednakowe słowo dla nas i dla was”), składając na jego ręce podziękowanie dla wszystkich sygnatariuszy. Papież wyraził głębokie uznanie dla tego gestu, dla pozytywnego ducha, który był inspiracją tekstu, oraz dla wezwania do wspólnego zaangażowania się w promocję pokoju na świecie⁵.

⁴ Wszystkie te przesłania znajdują się na stronie internetowej The Official Website of A Common Word <http://www.acommonword.com> w dziale „Christian Responses”.

⁵ List ten drukujemy w całości w tym numerze „Więzi” (red.).

Mimo wymienionych wyżej głosów nie widać, aby list odbił się jakimś szczególnie szerokim echem tak w społecznościach muzułmańskich, jak i chrześcijańskich. W mediach, jak wspomniano wyżej, prawie nie zaistniał, a liczba odwiedzin na stronie internetowej mu poświęconej także nie rośnie znacząco. Być może wynika to z faktu, że sam list nie ma medialnego charakteru, jest bowiem niezbyt łatwym w odbiorze traktatem teologicznym, a do tego jest niewątpliwie zaskoczeniem dla społeczności światowej.

*

Poniższe tłumaczenie powstało na podstawie oficjalnej wersji dokumentu dostępnej na stronie jordańskiej Królewskiego Instytutu Badań nad Myślą Muzułmańską Al al-Bajt (<http://www.acommonword.org> lub <http://www.acommonword.com>). Dokument oddajemy w jego oryginalnym porządku, wraz z pochodzącym od autorów i będącym integralną częścią dokumentu streszczeniem, rezygnując jedynie z wyliczenia adresatów i sygnatariuszy listu, których omawiamy we wprowadzeniu. Przypisy, jeśli nie zaznaczono inaczej, pochodzą od autorów deklaracji — ich numeracja zgodna jest z przyjętą w oryginale.

Agata Skowron-Nalborczyk, Stanisław Grodź SVD

Agata Skowron-Nalborczyk — iranistka i arabistka, adiunkt w Zakładzie Islamu Europejskiego Instytutu Orientalistycznego UW. Zajmuje się m.in. mniejszościami muzułmańskimi w Europie i kontaktami muzułmańsko-chrześcijańskimi. Współautorka (z Agatą Marek) leksykonu dla dziennikarzy „Nie bój się islamu”, wydane go przez „Więź” (2005) który otrzymał w zeszłym roku International Award for Interreligious Dialogue (nagroda przyznawana przez Międzynarodową Unię Prasy Katolickiej — UCIP). Publikowała m.in. w „Więzi”, „Tygodniku Powszechnym”, „Sprawach Narodowościowych”, „Akcentie”. Mieszka w Warszawie.

Stanisław Grodź SVD — adiunkt w Katedrze Historii i Etnologii Religii Instytutu Teologii Fundamentalnej KUL. Doktorat z teologii uzyskał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, magisterium z islamistyki w Centre for the Study of Islam and Christian-Muslim Relations na University of Birmingham. Zajmuje się m.in. kontaktami muzułmańsko-chrześcijańskimi, inkulturacją chrześcijaństwa w Afryce, religioznawstwem. Publikował m.in. w „Przeglądzie Religioznawczym”, „Nomosie”, „Teologii Praktycznej”. Autor monografii „Chrystologia afrykańska w rodzimym kontekście kulturowym” (2005); spędził dwa i pół roku na misjach w Ghanie. Mieszka w Lublinie.

W imię Boga Miłosiernego i Litościwego!

Z okazji błogosławionego święta *Id al-Fitr* 1428 h/13 października 2007 A.D., a także w pierwszą rocznicę Listu otwartego 38. uczonych muzułmańskich do Jego Świątobliwości Benedykta XVI
[następuje wyliczenie adresatów]

W imię Boga Miłosiernego i Litościwego!

Jednakowe słowo dla nas i dla was

(streszczenie i skrót)

Muzułmanie i chrześcijanie stanowią razem znacznie ponad połowę ludności świata. Bez pokoju i sprawiedliwości między tymi dwiema społecznościami religijnymi nie może być mowy o pokoju na świecie. Przyszłość świata zależy od pokoju pomiędzy muzułmanami a chrześcijanami.

Istnieje już podstawa dla tego pokoju i zrozumienia. Jest to część najbardziej fundamentalnych zasad obu wyznań: miłość JedyneGO Boga oraz miłość bliźniego. Te zasady występują w bardzo wielu miejscach świętych tekstów islamu i chrześcijaństwa. Jedyność Boga, konieczność miłowania Go i konieczność miłości bliźniego są zatem wspólną płaszczyzną islamu i chrześcijaństwa. Przytoczymy tylko kilka przykładów.

O Jedyności Boga Bóg tak mówi w Świętym Koranie: *On — Bóg Jeden, Bóg Wiekuisty! Nie zrodził i nie został zrodzony! Nikt Jemu nie jest równy!* (Al-Ichlas 112,1–2). O konieczności miłości Boga Bóg mówi w Świętym Koranie: *Wspominaj imię twego Pana i poświęć Mu się całkowicie!* (Al-Muzammil 73,8). O konieczności miłości bliźniego prorok Mahomet (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) powiedział: *Żaden z was nie będzie miał wiary, dopóki nie będzie miłował swego bliźniego tak, jak kocha samego siebie.*

W Nowym Testamencie Jezus Chrystus (niech Bóg obdarzy go pokojem) powiedział: *Sluchaj, Izraelu, Pan Bóg nasz, Pan jest jeden. Będziesz miłował Pana, Boga swego, całym swoim sercem, całą swoją duszą, całym swoim umysłem i całą swoją mocą. Drugie jest to: Będziesz miłował swego bliźniego jak siebie samego. Nie ma innego przykazania większego od tych* (Mk 12,29–31)*.

* Wszystkie cytaty z Pisma św. za „Biblia Tysiąclecia”, wyd. 4, Poznań 2003. Pozostawiono werśalikami — zgodnie z oryginałem „Jednakowe słowa...” — pisownię słowa „Pan”, gdy odnosi się ono do Boga (przyp. tłum.).

W Świętym Koranie Bóg Najwyższy nakazuje muzułmanom wystosowanie następującego wezwania do chrześcijan (i Żydów — *ludów Księgi*):

Powiedz: „O ludu Księgi! Dochodźcie do słowa jednakowego dla was i dla nas: abyśmy nie czcili nikogo innego, jak tylko Boga, abyśmy nie dodawali Jemu niczego za współtowarzyszy i aby jedni z nas nie brali sobie innych jako panów, poza Bogiem”. A jeśli oni się odwrócą, to powiedzcie: „Bądźcie świadkami, że my jesteśmy całkowicie poddani!” (Al-Imran 3,64).

Słowa *abyśmy nie dodawali Jemu niczego za współtowarzyszy* odnoszą się do Jedności Boga, a słowa *abyśmy nie czcili nikogo innego, jak tylko Boga* odnoszą się do całkowitego oddania Bogu. Stąd odnoszą się one do Pierwszego i Największego Przykazania. Zgodnie z jednym z najstarszych i najbardziej autorytatywnych komentarzy do Świętego Koranu słowa *aby jedni z nas nie brali sobie innych jako panów, poza Bogiem* znaczą: „nikt nie powinien podporządkować się innemu, jeśli znaczyłoby to niepodporządkowanie się temu, co nakazał Bóg”. To odnosi się z kolei do Drugiego Przykazania, gdyż sprawiedliwość i wolność religii są najważniejszą częścią miłości bliźniego.

Zatem posłuszni Świętemu Koranowi my, jako muzułmanie, zapraszamy chrześcijan, aby spotkali się z nami na podstawie tego, co jest wspólne dla nas, co jest także najbardziej fundamentalne dla naszej wiary i praktyki: na gruncie dwóch przykazań miłości.

*W imię Boga, Miłosiernego, Litościwego
Niech pokój i błogosławieństwo będzie nad Prorokiem Mahometem*

JEDNAKOWE SŁOWO DLA NAS I DLA WAS

*W imię Boga, Miłosiernego, Litościwego,
Wzywaj ku drodze twego Pana z mądrością i pięknym napomnieniem!
Rozmawiaj z nimi w najlepszy sposób! Zaprawdę, twój Pan zna najlepiej tych,
którzy zeszli z Jego drogi; i On zna najlepiej tych, którzy idą drogą prostą!
(Święty Koran, An-Nahl 16,125)*

(I) MIŁOŚĆ DO BOGA

MIŁOŚĆ DO BOGA W ISLAMIE

Świadectwa wiary

Kluczowe wyznanie wiary islamu składa się z dwóch świadectw wiary albo *szahad*¹, które stwierdzają, że: *Nie ma boga poza Bogiem, Mahomet jest posłańcem Boga*. Te dwa świadectwa stanowią warunek *sine qua non* islamu. Ten lub ta, którzy złożą takie świadectwa, stają się muzułmanami; ten lub ta, którzy im zaprzeczą, muzułmanami nie są. Poza tym, prorok Mahomet (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) powiedział: *Najlepszym wspomnianiem jest: „Nie ma boga oprócz Boga...”*¹¹.

Najlepsze z tego, co powiedzieli wszyscy prorocy

Rozwijając stwierdzenie o najlepszym wspomnianiu prorok Mahomet (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) powiedział też: *Najlepsze z tego, co powiedziałem — ja sam i prorocy, którzy przyszli przede mną — jest to: Nie ma boga oprócz Boga, On jest Jedyny, nie ma żadnego współtowarzysza, wystawia Boga to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy chwała! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!*¹¹¹. Wszystkie zwroty, które występują po pierwszym wyznaniu

¹ Po arabsku: *La illaha illa (A)llah Muhammad rasul Allah*. Obie *szahady* [arab. wyznania wiary — tłum.] występują (choć osobno) jako frazy w świętym Koranie (odpowiednio w: Muhammad 47,19 i Al-Fath 48,29). [Wszystkie terminy z języka arabskiego w polskiej transkrypcji uproszczonej — tłum.]

¹¹ *Sunan At-Tirmizi, Kitab ad-da'awat*, 462/5, nr 3383; *Sunan Ibn Madżah*, 1249/2.

¹¹¹ *Sunan At-Tirmizi, Kitab ad-da'awat, Bab ad-du'a fi jawm arafa*, hadis nr 3934. Należy zauważyć, że dodatkowe frazy: *On jest Jedyny, nie ma żadnego współtowarzysza, wystawia Boga to, co jest w niebio-*

wiary, pochodzą ze świętego Koranu. Każdy z nich opisuje sposób kochania Boga, wyrażania Mu swego oddania.

Słowa *On Jedyny* przypominają muzułmanom, że ich serca^{IV} muszą być oddane samemu Bogu, skoro Bóg mówi w Świętym Koranie: *On nie uczynił dwóch serc we wnętrzu człowieka* (Al-Ahzab 33,4). Bóg jest Absolutem i dlatego oddanie się Mu musi być całkowicie szczere.

Słowa: *nie ma żadnego współtowarzysza* przypominają muzułmanom, że muszą kochać Boga w sposób wyjątkowy i wyłączny, nie mając w swoich duszach niczego, co rywalizowałoby z Bogiem, ponieważ Bóg mówi w Świętym Koranie: *A wśród ludzi są tacy, którzy sobie biorą, poza Bogiem, Jemu równych, miłując ich, jak się miłuje Boga. Ale ci, którzy wierzą, są gorliwi w miłości do Boga* (Al-Bakara 2,165). Zaprawdę, *potem ich skóra i ich serca stają się miękkie na napomnienie Boga* (Az-Zumar 39,23).

Słowa: *On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!* przypominają muzułmanom, że ich umysły czy też ich zdolność pojmowania muszą być całkowicie oddane Bogu,

sach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy chwała! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny! — wszystkie pochodzą ze Świętego Koranu dokładnie w tych sformułowaniach, choć z różnych fragmentów. *On jest Jedyny* — odnoszące się do Boga (Chwała i Wysokość) — znajduje się przynajmniej sześć razy w Świętym Koranie (7,70; 14,40; 39,45; 40,12; 40,84 i 60,4). *Nie ma żadnego współtowarzysza* znajduje się w takim właśnie sformułowaniu przynajmniej raz (Al-Anam 6,173 [w arabskim i angielskim tekście jest tu błąd, powinno być — 6,163 — tłum.]). *Wysławia Boga to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy chwała! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!* znajduje się dokładnie w tej formie jeden raz w świętym Koranie (At-Taghabun 64,1), a jego części można znaleźć kilka razy w innych miejscach (np. słowa *On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!* można znaleźć przynajmniej pięć razy: 5,120; 11,4; 30,50; 42,9 i 57,2).

^{IV} *S e r c e*. W islamie (duchowe, a nie fizyczne) serce jest organem percepcji wiedzy duchowej i metafizycznej. O jednej z największych wizji proroka Mahometa (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) Bóg mówi w Świętym Koranie: *Nie skłamało mu serce w tym, co widział* (An-Nadżm 53,11). Zaiste gdzie indziej w Świętym Koranie Bóg mówi: *To nie ich oczy są ślepe, lecz ślepe są serca w ich piersiach* (Al-Hadždż 22,46; zob. cały wers, a także: 2,9–10; 2,74; 8,24; 26,88–89; 48,4; 83,14 i inne; w Świętym Koranie istnieje *de facto* ponad sto wzmianek na temat serca i jego synonimów).

Muzułmanie w różny sposób pojmują to, co odnosi się do bezpośredniej wizji Boga (w przeciwieństwie do Jego duchowej rzeczywistości) czy to w tym życiu, czy w następnym — Bóg mówi w Świętym Koranie (o Dniu Sądu): *Twarze tego Dnia, jaśniejące ku swemu Panu spoglądając będą* (Al-Kijama 75,22–23). Ale Bóg mówi też w świętym Koranie: *Oto wasz Bóg, wasz Pan! Nie ma boga, jak tylko On, Stwórca każdej rzeczy! Więc czcicie Go! On jest poręczycielem każdej rzeczy! Nie dosięgają Go spojrzenia, lecz On dosięga spojrzenia. On jest Przenikliwy, Świadomy! Otrzymaliście jasne dowody od waszego Pana. Kto widzi jasno, widzi dla siebie samego; a kto jest ślepy, to przeciw sobie samemu. Ja nie jestem dla was stróżem* (Al-Anam 6,102–104).

Jest więc oczywiste, że muzułmańska koncepcja (duchowego) serca nie różni się bardzo od chrześcijańskiej koncepcji (duchowego) serca, jak widać to w słowach Jezusa (niech Bóg obdarzy go pokojem) w Nowym Testamencie: *Błogosławieni czystego serca, albowiem oni Boga oglądają będą* (Mt 5,8); i w słowach Pawła: *Teraz widzimy jakby w zwierciadle, niejasno; wtedy zaś [zobaczymy] twarzą w twarz: Teraz poznaję po części, wtedy zaś poznam tak, jak i zostałem poznany* (1 Kor 13,12).

ponieważ [Boża — tłum.] *wszechwładza* jest dokładnie wszystkim w stworzeniu lub w byciu i we wszystkim, co umysł może poznać. A wszystko jest w Ręku Boga, ponieważ Bóg mówi w Świętym Koranie: *Błogosławiony niech będzie Ten, w którego rękę jest królestwo — On jest nad każdą rzeczą wszechwładny!* (Al-Mulk 67,1).

Słowa: *Do Niego należy chwała!* przypominają muzułmanom, że muszą być wdzięczni Bogu i muszą Mu ufać, angażując w to wszystkie swoje odczucia i emocje. Bóg mówi w Świętym Koranie:

Jeśli ich zapytasz: „Kto stworzył niebiosa i ziemię i kto podporządkował słońce i księżyc?”, oni z pewnością powiedzą: „Bóg!”. Jakże mogli oni dać się oszukać! Bóg daje hojne zaopatrzenie temu, komu chce ze Swoich sług — i je wymierza. Zaprawdę, Bóg jest o każdej rzeczy Wszehwiedzący! Jeśli ich zapytasz: „Kto spuścił z nieba wodę i ożywił dzięki niej ziemię po jej śmierci?”, z pewnością odpowiedzą: „Bóg!”. Powiedz: „Chwała niech będzie Bogu!” Lecz większość z nich nie rozumie (Al-Ankabut 29,61–63)^v.

Za wszystkie te bogactwa i za wszystko inne ludzie muszą zawsze być prawdziwie wdzięczni:

Bóg jest Tym, który stworzył niebiosa i ziemię i spuścił z nieba wodę; i wyprowadził dzięki niej owoce jako zaopatrzenie dla was. On podporządkował wam okręty, aby pływały po morzu na Jego rozkaz. On podporządkował wam rzeki. On podporządkował wam słońce i księżyc, trudzące się nieustannie; a także noc i dzień. On dał wam wszystko, o co prosiłście. Jeśli byście chcieli zliczyć dobrodziejstwa Boga, to zliczyć ich nie zdołacie. Zaprawdę, człowiek jest bardzo niesprawiedliwy i niewdzięczny! (Ibrahim 14,32–34)^{vi}.

Zaprawdę, Al-Fatiha — która jest „najwspanialszym rozdziałem w świętym Koranie”^{vii} — zaczyna się od oddania chwały Bogu:

W imię Boga Miłosiernego, Litościwego!

Chwała Bogu, Panu światów,

Miłosiernemu, Litościwemu,

Królowi Dnia Sądu.

Oto Ciebie czcimy i Ciebie prosimy o pomoc.

Prowadź nas drogą prostą,

Drogą tych, których obdarzyłeś dobrodziejstwami; nie zaś tych, na których jesteś zagniewany,

I nie tych, którzy błędzą (Al-Fatiha 1,1–7).

^v Zob. także: Lukman 31,25.

^{vi} Zob. także: An-Nahl 16,3–18.

^{vii} *Sahih Al-Buchari, Kitab tafsir al-Quran, Bab ma dza'a fi fatihat al-Kitab* (hadis nr 1); także: *Sahih Al-Buchari, Kitab fada'il al-Quran, Bab fadl fatihat al-Kitab*, (hadis nr 9), nr 5006.

[Al-Fatiha (arab. „Otwierająca”) — pierwsza sura w Koranie, będąca jednocześnie najważniejszą modlitwą w islamie, powtarzaną wielokrotnie w ciągu dnia — tłum.].

Al-Fatiha, recytowana przynajmniej siedemnaście razy dziennie przez muzułmanów w czasie rytualnych modlitw, przypomina nam o chwale i wdzięczności należnym Bogu za Jego Atrybuty Nieskończonej Dobroci i Wszechogarniającego Miłosierdzia, i to nie tylko za Jego Dobroć i Miłosierdzie dla nas w tym życiu, ale także ostatecznie w Dniu Sądu^{VIII}, kiedy będą się liczyły najbardziej i kiedy, mamy nadzieję, nasze grzechy zostaną nam przebaczone. Zatem kończy się [Al-Fatiha — tłum.] modlitwami o łaskę i prowadzenie, abyśmy mogli osiągnąć — dzięki temu, co zaczyna się chwałą i wdzięcznością — zbawienie i miłość, ponieważ Bóg mówi w Świętym Koranie: *Zaprawdę, tym, którzy uwierzyli i którzy pełnili dobre dzieła — Miłosierny przygotowuje miłość* (Mariam 19,96).

Słowa: *On nad każdą rzeczą jest wszechwładny*, przypominają muzułmanom, że muszą zważać na Bożą Wszechmoc i zachowywać bojaźń Bożą^{IX}. Bóg mówi w Świętym Koranie:

I bójcie się Boga! I wiedźcie, że Bóg jest z bogobojnymi! Rozdawajcie na drodze Boga! Nie rzucajcie się własnymi rękami ku zatraceniu! Czyńcie dobro, bo, zaprawdę, Bóg miłuje czyniących dobro! ... (Al-Bakara 2,194–5)...

Bójcie się Boga! Wiedźcie, że Bóg jest straszny w karaniu! (Al-Bakara 2,196).

Wszelkie działania, moc i siła muzułmanów dzięki bojaźni Bożej powinny być całkowicie oddane Bogu. Bóg mówi w Świętym Koranie:

O wy, którzy wierzyacie! Dlaczegoż, kiedy wam mówią: „Ruszajcie na drogę Boga!” — tak ciężycie ku ziemi? Czy podoba wam się bardziej życie tego świata, czy życie ostateczne? Przecież używanie życia tego świata w porównaniu z życiem ostatecznym — jest mizerne! A jeśli nie wyruszycie, to ukarze was Bóg karą bolesną i zmieni was na inny naród. A wy nie możecie Mu w niczym zaszkodzić. Przecież Bóg jest nad każdą rzeczą wszechwładny! (At-Tawba 9,38–39).

^{VIII} Prorok Mahomet (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) powiedział: *Bóg ma sto łask. Zesłał jedną z nich między duchy i ludzi, i zwierząt, i z tego powodu mają współczucie; a przez to mają dla siebie nawzajem litość; i dzięki temu dzikie zwierzę ma współczucie dla swoich młodych. I Bóg opóźnia [zesłanie — tłum.] dziewięćdziesięciu dziewięciu łask, przez które będzie miał miłosierdzie dla swoich sług w Dniu Sądu* (Sahih Muslim, *Kitab at-tawba*; 2109/4; nr 2752; zob. też *Sahih Al-Buchari, Kitab ar-rikak*, nr 6469).

^{IX} *Bojaźń Boża jest początkiem mądrości*. Prorokowi Mahometowi (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) przypisuje się powiedzenie: *Główną częścią mądrości jest bojaźń Boża — niech On będzie wywyższony* (Musnad asz-szahab, 100/1; Ad-Dulajmi, *Musnad al-firdaws*, 270/2; At-Tirmizi, *Nawadir al-usul*; 84/3; Al-Bajhaki, *Ad-Dala'il* i Al-Bajhaki, *Asz-Szu'ab*; Ibn Lal, *Al-Makarim*; Al-Aszari, *Al-Amsal*, i inni). To jest oczywiście podobne do słów proroka Salomona (niech Bóg obdarzy go pokojem) w Biblii: *Treścią mądrości jest bojaźń Pańska* [...] (Prz 9,10); oraz *Podstawą wiedzy jest bojaźń Pańska* (Prz 1,7).

Słowa: *wysławia Boga to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy chwala! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!* ujęte razem przypominają muzułmanom, że tak jak całe stworzenie uwielbia Boga, tak wszystko to, co jest w ich duszach, musi być oddane Bogu:

Wysławia Boga to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy królestwo i do Niego należy chwala! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny! (At-Taghabun 64,1).

Ponieważ naprawdę wszystko, co jest w ludzkich duszach, jest znane Bogu i przed Nim odpowiada:

On wie, co jest w niebiosach i na ziemi. On wie, co ukrywacie i co głosicie jawnie. Bóg zna to, co kryją wasze piersi (At-Taghabun 64,4).

Jak możemy zobaczyć we wszystkich wyżej cytowanych fragmentach, dusze przedstawiane są w Świętym Koranie jako posiadające trzy główne dary: umysł albo inteligencję, która została uczyniona dla pojmowania prawdy; wolę, która została uczyniona dla możliwości dokonywania wolnego wyboru; oraz uczucie, które zostało uczynione dla miłowania dobra i piękna^x. Innymi słowy, możemy powiedzieć, że dusza człowieka poznaje prawdę przez *rozumienie*, dobro przez *pragnienie* i miłość do Boga przez szlachetne uczucia i *odczuwanie*. Dalej w tym samym rozdziale świętego Koranu (cytowanym wyżej) Bóg nakazuje ludziom bogobojność tak wielką, jak to tylko możliwe, oraz słuchanie (a zatem zrozumienie prawdy); posłuszeństwo (a zatem pragnienie dobra) i rozdawanie (a zatem praktykowanie miłości i cnoty), o których mówi, że są najlepsze dla naszych dusz. Przez angażowanie *wszystkiego*, co jest w naszych duszach — da-

^x Rozum, wola i uczucie w Świętym Koranie. W ten sposób Bóg mówi człowiekowi, aby wierzył w Niego i wzywał Go (przez to używając rozumu) z bojaźnią (co jest pobudką dla woli) i nadzieją (a zatem z uczuciem):

Tylko ci wierzą w Nasze znaki, którzy, kiedy są napominani przez nie, padają na twarz, wybijając pokłony, głoszą chwałę swego Pana i nie wbijają się w pychę. Ich boki wyrwywają się z pościeli, oni wzywają swego Pana z obawą i nadzieją i rozdają z tego, w co ich zaopatrzyliśmy. I żadna dusza nie wie, jaka radość jest trzymana dla nich w ukryciu w nagrodę za to, co oni czynili (As-Sadzda 32,15–17).

Wzywajcie waszego Pana w pokorze i w skrytości! Zaprawdę, On nie miłuje ludzi, którzy przekraczają granice! Nie szercie zepsucia na ziemi po jej udoskonaleniu! Wzywajcie Go z obawą i nadzieją! Zaprawdę, miłosierdzie Boga jest bliskie dla ludzi czyniących dobro! (Al-Araf 7,55–56).

Podobnie sam prorok Mahomet (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) jest opisywany w sposób, który zaznacza wiedzę (a zatem rozum), ujawnia nadzieję (a zatem uczucie) i wpaja bojaźń (a zatem wpływa na wolę):

O Proroku! My posłaliśmy cię jako świadka, zwiastuna radosnej nowiny i ostrzegającego (Al-Ahzab 33,45).

Zaprawdę, wystaliśmy cię jako świadka, głosiciela radosnej wieści i jako ostrzegającego; abyście uwierzyli w Boga i Jego Posłańca, abyście mu pomagali (Al-Fath 48,8).

rów wiedzy, woli i miłości — możemy dojść do oczyszczenia i osiągnąć ostateczne powodzenie:

Przeto bójcie się Boga, jeśli jesteście do tego zdolni! Rozdawajcie dla dobra waszych dusz! A ci, którzy się ustrzegą skąpstwa swojej duszy — będą szczęśliwi (At-Taghabun 64,16).

Podsumowując zatem: kiedy cały zwrot *On jest Jedyny, nie ma żadnego współtowarzysza, wysławia Boga to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy chwala! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!* zostaje dodany do świadectwa wiary — *Nie ma boga oprócz Boga* — przypomina to muzułmanom, że ich serca, ich pojedyncze dusze oraz wszystkie dary i siły ich dusz (albo po prostu ich *całe* serca i dusze) muszą być całkowicie oddane i złączone z Bogiem. Tak więc Bóg mówi do proroka Mahometa (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) w Świętym Koranie:

*Powiedz: „Zaprawdę, moja modlitwa i moje praktyki religijne, moje życie i moja śmierć — należą do Boga, Pana światów! On nie ma żadnego współtowarzysza. To mi zostało nakazane i ja jestem pierwszym z tych, którzy się poddali całkowicie”.
Powiedz: „Czyż będę szukał jakiegoś innego Pana aniżeli Bóg?! On jest Panem wszelkiej rzeczy!”. Każda dusza zarabia tylko dla siebie i nie poniesie niosąca ciężar ciężaru drugiej... (Al-Anam 6,162–164).*

Te wersy streszczają pełne i całkowite oddanie się Bogu proroka Mahometa (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą). Zatem w Świętym Koranie Bóg zachęca muzułmanów, którzy prawdziwie kochają Boga, aby naśladowali jego [Mahometa — tłum.] przykład^{XI}, żeby oni z kolei byli kochani^{XII} przez Boga:

Powiedz [O, Mahomecie ludzium]: „Jeśli kochacie Boga, to postępujcie za mną! Wtedy i Bóg będzie was miłował i przebaczy wam wasze grzechy. Bóg jest przebaczącący, litościwy!” (Al-Imran 3,31).

^{XI} Znaczący przykład. Miłość i całkowite oddanie się Bogu proroka Mahometa jest dla muzułmanów wzorem, który starają się naśladować:

Wy macie w Postarciu Boga piękny wzór — dla każdego, kto się spodziewa Boga i Dnia Ostatniego i kto Boga często wspomina. (Al-Ahzab 33,21).

Całkowitość tej miłości wyklucza przywiązanie do doczesności i egotyzm sama w sobie jest piękna i miła muzułmanom. Bóg mówi w Świętym Koranie:

I wiedziecie, że Posłaniec Boga jest pośród was. Jeśliby on posłuchał was w wielu sprawach, to z pewnością ponieśliście szkodę. Lecz Bóg dał wam pokochać wiarę i On ozdobił ją w waszych sercach, a uczynił dla was nienawistną niewiarę, zepsucie i nieposłuszeństwo. Tacy — oni idą drogą prawości (Al-Hudżurat 49,7).

^{XII} Ta „szczególna miłość” jest razem z wszechobjmującym Bożym Miłosierdziem tym, co jest piękne (Al-Araf 7,156), a Bóg wie najlepiej.

Miłość Boga w islamie jest więc częścią pełnego i całkowitego oddania się Bogu; nie jest jedynie zwykłą przelotną i niepełną emocją. Jak wykazaliśmy wyżej, Bóg nakazuje w Świętym Koranie: *Powiedz: „Zaprawdę, moja modlitwa i moje praktyki religijne, moje życie i moja śmierć — należą do Boga, Pana światów! On nie ma żadnego współtowarzysza”*. Wezwanie, by być całkowicie oddanym i przywiązanym do Boga sercem i duszą, jest dalekie od wezwania do zwykłego uczucia czy nastroju, jest bowiem w istocie napomnieniem wymagającym wszechogarniającej, stałej i zaangażowanej miłości do Boga. Wymaga to miłości, w której uczestniczą, poprzez [całkowite — tłum.] oddanie, najbardziej wewnętrzne, duchowe serce i cała dusza — z jej inteligencją, wolą i uczuciami.

Nikt nie przychodzi z niczym lepszym

Zobaczyliśmy, jak błogosławiona jest fraza *Nie ma boga oprócz Boga, On jest Jedyny, nie ma żadnego współtowarzysza, wysławia Boga to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy chwała! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!*, która jest najlepszą z wypowiedzi wszystkich proroków i mówi wyraźnie to, co jest ukryte w *najlepszym wspomnianiu (Nie ma boga oprócz Boga)* dzięki pokazaniu, czego ono wymaga i co za sobą pociąga na drodze oddania się [Bogu — tłum.]. Pozostaje stwierdzić, że ta święta formuła jest też sama w sobie świętym wezwaniem — rodzajem przedłużenia pierwszego świadectwa wiary (*Nie ma boga oprócz Boga*) — którego rytualne powtarzanie może dzięki łasce Bożej — doprowadzić do niektórych spośród wymaganych przez nią pobożnych postaw, a mianowicie do miłości i oddania Bogu całym swoim sercem, całą swoją duszą, całym swoim umysłem, całą swoją wolą czy też mocą oraz całym swoim uczuciem. Zatem prorok Mahomet (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) zalecił to wspomnianie, mówiąc:

Ten, który mówi: „Nie ma boga oprócz Boga, On jest Jedyny, nie ma żadnego współtowarzysza, wysławia Boga to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy chwała! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!” sto razy dziennie, ma to dla niego równowartość [zasługi — tłum.] uwolnienia dziesięciu niewolników i sto dobrych czynów jest mu zapisanych, i sto złych uczynków zostaje wymazanych, i jest to dla niego ochrona przed diabłem na ten dzień aż do wieczora. I nikt nie oferuje niczego lepszego niż to, poza tym, kto czyni więcej niż to^{XIII}.

^{XIII} *Sahih Al-Buchari, Kitab bad al-chalk, Bab sifat Iblis wa dżunudihi, hadis nr 3329.*

Inne wersje błogosławionego powiedzenia. To błogosławione powiedzenie proroka Mahometa (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) znajduje się w wielu hadisach (wypo-

Innymi słowy, błogosławione wspomnienie *Nie ma boga oprócz Boga, On jest Jedyny, nie ma żadnego współtowarzysza, wysławia Boga to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy chwala! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!* nie tylko wymaga i zakłada, że muzułmanie muszą być całkowicie oddani Bogu i muszą kochać Go całym swoim sercem i całą swoją duszą, i wszystkim, co w nich jest, ale także — tak jak, przez częste powtarzanie, jego [błogosławionego wspomnienia — tłum.] początek (świadectwo wiary)^{XIV} — dostarcza im sposobu realizacji tej miłości wszystkim tym, czym są.

wiedziach proroka Mahometa — niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) w różnych kontekstach w nieco odmiennych wersjach.

Zacytowana w naszym tekście wersja (*Nie ma boga oprócz Boga, On jest Jedyny, nie ma żadnego współtowarzysza, wysławia Boga to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy chwala! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!*) jest w rzeczywistości najkrótsza. Można ją znaleźć w: *Sahih al-Buchari: Kitab al-azan* (nr 852); *Kitab at-tahadžżud* (nr 1163); *Kitab al-umra* (nr 1825); *Kitab bad al-chhalk* (nr 3329); *Kitab ad-da'awat* (nr 6404, 6458, 6477); *Kitab ar-rikak* (nr 6551); *Kitab al-itisam bi'l-Kitab* (nr 7378); *Sahih Muslim: Kitab al-masadžid* (nr 1366, 1368, 1370, 1371, 1380); *Kitab al-hadžż* (nr 3009, 3343); *Kitab az-zikr wa'd-du'a'* (nr 7018, 7020, 7082, 7084); *Sunan Abu Dawud: Kitab al-witr* (nr 1506, 1507, 1508); *Kitab al-dżihad* (nr 2772); *Kitab al-charadž* (nr 2989); *Kitab al-adab* (nr 5062, 5073, 5079); *Sunan At-Tirmizi: Kitab al-hadžż* (nr 965); *Kitab ad-da'awat* (nr 3718, 3743, 3984); *Sunan An-Nasa'i: Kitab as-sahw* (nr 1347, 1348, 1349, 1350, 1351); *Kitab manasik al-hadžż* (nr 2985, 2997); *Kitab al-iman wa'n-nuzur* (nr 3793); *Sunan Ibn Madżah: Kitab al-adab* (nr 3930); *Kitab ad-du'a'* (nr 4000, 4011); oraz w: *Muwatta Malik: Kitab al-Qur an* (nr 492, 494); *Kitab al-Hadžż* (nr 831).

Wersję dłuższą, zawierającą słowa *juhji wa jumit* (*Nie ma boga oprócz Boga, On jest Jedyny, nie ma żadnego współtowarzysza. On jest wszechwładny i do Niego należy chwala! On daje życie i On daje śmierć i nad każdą rzeczą jest wszechwładny*), znaleźć można w: *Sunan Abu Dawud: Kitab al-Manasik* (no. 1907); *Sunan at-Tirmizi: Kitab as-salah* (nr 300); *Kitab ad-da'awat* (nr 3804, 3811, 3877, 3901); oraz w: *Sunan an-Nasa'i: Kitab manasik al-hadžż* (nr 2974, 2987, 2998); *Sunan Ibn Madżah: Kitab al-manasik* (no. 3190). [...]

Powyższe cytaty odnoszą się do numeracji zastosowanej w opracowaniu „The Sunna Project's Encyclopaedia of Hadith”, przygotowanej we współpracy z uczonymi z Al-Azharu, które zawiera: *Sahih Al-Buchari, Sahih Muslim, Sunan Abu Dawud, Sunan at-Tirmizi, Sunan An-Nasa'i, Sunan Ibn Madżah* oraz *Muwatta Malik*.

^{XIV} Częste wspomnienie Boga w Świętym Koranie. Święty Koran pełen jest nakazów częstego wzywiania lub wspomniania Boga:

Wspominaj imię twego Pana rankiem i wieczorem (Al-Insan 76,25).

Wspominaj twego Pana w twojej duszy z pokorą i z bojaźnią rano i wieczorem! I nie bądź między nie-dbałym! (Al-Araf 7,205).

[...] *I wspominaj tego Pana wielokrotnie i wysławiaj go wieczorami i rankami!* (Al-Imran 3,41).

O wy, którzy wierzyacie! Wspominajcie Boga częstym wspomnianiem! Wysławiajcie Go rano i wieczorem! (Al-Ahzab 33,41–42).

(Zob. także: 2,198–200; 2,203; 2,238–239; 3,190–191; 6,91; 7,55; 7,180; 8,45; 17,110; 22,27–41; 24,35–38; 26,227; 62,9–10; 87,1–17 itd.).

Podobnie Święty Koran jest pełen wersów, które podkreślają, jak fundamentalnie ważne jest wspomnianie Boga (zob. 2,151–7; 5,4; 6,118; 7,201; 8,2–4; 13,26–28; 14,24–27; 20,14; 20,33–34;

Bóg mówi w jednym z pierwszych objawień w świętym Koranie: *Wspominaj imię twego Pana i poświęć Mu się całkowicie!* (Al-Muzammil 73,8).

MIŁOŚĆ BOGA JAKO PIERWSZE I NAJWIĘKSZE PRZYKAZANIE W BIBLI

Szema** w Księdze Powtórzonego Prawa (6,4–5), największa ozdoba Starego Testamentu i żydowskiej liturgii, stwierdza: *Słuchaj, Izraelu, PAN jest naszym Bogiem — PANEM jedynym. Będziesz miłował PANA, Boga twójego, z całego swego serca, z całej duszy swojej, ze wszystkich swych sił^{xv}.*

Podobnie w Nowym Testamencie, gdy Jezus Chrystus, Mesjasz (niech Bóg obdarzy go pokojem) został zapytany o największe przykazanie, odpowiada On (niech Bóg obdarzy go pokojem):

Gdy faryzeusze dowiedzieli się, że zamknął usta saduceuszom, zebrali się razem, a jeden z nich, uczoney w Prawie, zapytał Go, wystawiając Go na próbę: „Nauczycielu, które przykazanie w Prawie jest największe?”. On mu odpowiedział: „Będziesz miłował PANA Boga swego całym swoim sercem, całą swoją duszą i całym swoim umysłem. To jest największe i pierwsze przykazanie. Drugie podobne jest do niego: Będziesz miłował swego bliźniego jak siebie samego. Na tych dwóch przykazaniach opiera się całe Prawo i Prorocy” (Mt 22,34–40).

Oraz:

Zbliżył się także jeden z uczonych w Piśmie, który im się przysłuchiwał, gdy rozprawiali ze sobą. Widząc, że Jezus dobrze im odpowiedział, zapytał Go: „Które jest pierwsze ze wszystkich przykazań?”. Jezus odpowiedział: „Pierwsze jest: Słuchaj, Izraelu, PAN Bóg nasz, PAN jest jeden. Będziesz miłował PANA, Boga swego, całym swoim sercem, całą swoją duszą, całym swoim umysłem i całą swoją mocą. Drugie jest to: Będziesz miłował swego bliźniego jak siebie samego. Nie ma innego przykazania większego od tych” (Mk 12,28–31).

Przykazanie miłości Boga jest więc naprawdę Pierwszym i Największym Przykazaniem Biblii. W istocie, można je znaleźć w kilku innych miejscach Bib-

24,1; 29,45; 33,35; 35,10; 39,9; 50,37; 51,55–58; i 33,2; 39,22–23 i 73,8–9 jak już cytowano, itd.) oraz straszne konsekwencje niepraktykowania tego (zob. 2,114; 4,142; 7,179–180; 18,28; 18,100–101; 20,99–101; 20,124–127; 25,18; 25,29; 43,36; 53,29; 58,19; 63,9; 72,17 itd.; zob. także 107,4–6). Stąd Bóg mówi w końcu w Świętym Koranie:

Czyż nie nadeszła chwila dla tych, którzy uwierzyli, aby upokorzyli się ich serca na wspomnienie Boga [...] (Al-Hadid 57,16).

[...] Nie słabnijcie we wspomnianiu Mnie! (Ta Ha 20,42).

oraz: *I wspomnij swojego Pana, jeśli Go zapomniałeś (Al-Kahf 18,24).*

** Hebr. „słuchaj” (przyp. tłum.).

^{xv} [tu autorzy podają wykorzystane przez nich angielskie tłumaczenie Biblii — tłum.]

lii, w tym: Pwt 4,29; 10,12; 11,13 (także część *Szemy*), 13,3; 26,16; 30,2; 30,10; Joz 22,5; Mk 12,32–33 i Łk 10,27–28.

Jednakże w różnych miejscach w Biblii pojawia się ono w nieco odmiennych formach i wersjach. Np. w Mt 22,37 (*Będziesz miłował PANA Boga swego całym swoim sercem, całą swoją duszą i całym swoim umysłem.*), greckim słowem oznaczającym „serce” jest *kardia*, „dusza” to *psyche*, a „umysł” — *dianoia*. W wersji z Ewangelii według Marka 12,30 (*Będziesz miłował PANA, Boga swego, całym swoim sercem, całą swoją duszą, całym swoim umysłem i całą swoją mocą.*) do trzech wyżej wymienionych dodano słowo „moc”, tłumacząc greckie słowo *ischus*.

Słowa uczonego w Prawie z Łk 10,27 (potwierdzone przez Jezusa — niech Bóg obdarzy go pokojem — w Łk 10,28) zawierają te same cztery terminy jak w Mk 12,30. Słowa uczonego w Piśmie w Mk 12,32 (potwierdzone przez Jezusa Chrystusa — niech Bóg obdarzy go pokojem — w Mk 12,34) zawierają trzy terminy: *kardia* (serce), *dianoia* (umysł) i *ischus* (moc).

W *Szemie* z Księgi Powtórzonego Prawa 6,4–5 (*Słuchaj, Izraelu, PAN jest naszym Bogiem — PANEM jedynym. Będziesz miłował PANA, Boga twojego, z całego swego serca, z całej duszy swojej, ze wszystkich swych sił*); w języku hebrajskim słowem oznaczającym „serce” jest *lev*, „dusza” to *nefesz*, a „moc” — *me’od*.

W Księdze Jozuego 22,5 Jozue (niech Bóg obdarzy go pokojem) nakazuje Izraelitom kochać Boga i być Mu oddanym następującymi słowami:

„Troszczcie się tylko pilnie o to, żebyście spełniali przykazanie i prawo, które nakazał wam Mojżesz, sługa PANA: miłować PANA, Boga waszego, postępować zawsze Jego drogami, zachowywać Jego przykazania, przyłgnąć do Niego i służyć Mu całym waszym sercem i całą duszą” (Joz 22,5).

Wspólne dla tych wszystkich wersji — mimo różnic językowych między językiem hebrajskiego Starego Testamentu, oryginalnymi słowami Jezusa (niech Bóg obdarzy go pokojem) w języku aramejskim, a faktycznie greckim przekazem Nowego Testamentu — jest przykazanie, aby kochać Boga całym swoim sercem i duszą oraz być Mu w pełni oddanym. To jest Pierwsze i Największe Przykazanie dla ludzi.

W świetle tego, co — jak zauważyliśmy — w sposób konieczny oznacza i przywołuje błogosławione powiedzenie proroka Mahometa (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą): *Najlepsze z tego, co powiedziałem — ja sam i prorocy, którzy przyszli przede mną — jest to: Nie ma boga oprócz Boga, On jest Jedyny, nie ma żadnego współtowarzysza, wystawia Boga to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy chwała! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!*^{xvi}, możemy teraz, być może, zrozumieć słowa *Najlepsze z tego, co powiedziałem — ja sam i prorocy, którzy przyszli*

^{xvi} Sunan At-Tirmizi, *Kitab ad-da’awat, Bab ad-du’a fi jawm arafa*, hadis nr 3934. Dz. cyt.

przede mną jako przyrównujące błogosławioną formułę *Nie ma boga oprócz Boga, On jest Jedyny, nie ma żadnego współtowarzysza, wysławia Boga to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. Do Niego należy chwała! On nad każdą rzeczą jest wszechwładny!* dokładnie do Pierwszego i Największego Przykazania miłości Boga całym sercem i duszą, jakie znajdujemy w różnych miejscach Biblii. Innymi słowy, oznacza to, że Prorok Mahomet (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) dzięki natchnieniu być może potwierdzał i nawiązywał do biblijnego pierwszego przykazania. Bóg wie najlepiej, jednak na pewno zobaczyliśmy tu rzeczywiste podobieństwo w znaczeniu. Ponadto wiemy też z pewnością (jak można zobaczyć w przypisach), że obie formuły mają inne, znaczące podobieństwo, a mianowicie sposób, w jaki pojawiają się w różnych kontekstach w nieco odmiennych wersjach i formach, z których jednak wszystkie podkreślają pierwszeństwo całkowitej miłości i oddania Bogu^{xvii}.

^{xvii} W najpiękniejszej postaci. Chrześcijaństwo i islam dysponują podobnymi koncepcjami człowieka stworzonego w najpiękniejszej postaci i z własnego oddechu Boga. Księga Rodzaju mówi:

Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę (Rdz 1,27)

oraz:

Wtedy to Pan Bóg ulepił człowieka z prochu ziemi i tchnął w jego nozdrza tchnienie życia, wskutek czego stał się człowiek istotą żywą (Rdz 2,7).

A prorok Mahomet (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) powiedział: *Zaprawdę Bóg stworzył Adama na swój obraz* (Sahih Al-Buchari, Kitab al-istisan, 1; Sahih Muslim, Kitab al-birr, 115; Musnad Ibn Hanbal, 2,244, 251, 315, 323 itp.).

My stworzyliśmy was, potem was ukształtowaliśmy, potem powiedzieliśmy do aniołów: „Oddajcie pokłon Adamowi!”. Oni oddali pokłon, z wyjątkiem Iblisa; on nie był wśród tych, którzy się poklonili (Al-Araf 7,11).

Na drzewo figowe i oliwkowe! Na górę Synaj! Na to miasto bezpieczne! Stworzyliśmy człowieka w najpiękniejszej postaci. Potem uczyniliśmy go znowu najniższym spośród tych, którzy są na dole; z wyjątkiem tych, którzy uwierzyli i czynili dobre dzieła — dla nich będzie nagroda nieustanna. Cóż więc po tym skłania cię jeszcze, by za kłamstwo uważać Sąd? Czyż Bóg nie jest najsprawiedliwszy z sędziów?! (At-Tin 95,1–8).

Bóg jest Tym, który przygotował dla was ziemię jako stałe miejsce pobytu, a niebo jako budowlę. On ukształtował was harmonijnie; dał wam piękną postać i zaopatrzył was w dobre rzeczy. To jest Bóg — wasz Pan! Niech będzie błogosławiony Bóg — Pan światów! (Al-Mumin 40,64).

Ale ci, którzy są niesprawiedliwi, postępują za swoimi namiętnościami, bezwiednie. A kto poprowadzi drogą prostą tego, którego sprowadził z drogi Bóg? Oni nie będą mieli żadnych pomocników. Przeto zwróć swoje oblicze ku religii, jak człowiek gorliwie pobożny, zgodnie z naturą, jaką Bóg obdarzył ludzi przy stworzeniu. — Nie ma żadnej odmiany w stworzeniu Boga! — To jest religia prawdziwa, lecz większość ludzi nie wie (Ar-Rum 30,29–30).

Kiedy go ukształtuję harmonijnie i tchnę w niego Mojego Ducha, to padnijcie, oddając mu pokłony! (Sad 38,72).

I oto powiedział twój Pan do aniołów: „Ja umieszczę na ziemi namiestnika”. Oni powiedzieli: „Czy Ty umieścisz na niej tego, kto będzie szerzył na niej zepsucie i będzie przelewał krew, kiedy my głosimy Twoją chwałę i głosimy Twoją świętość?”. Powiedział: „Zaprawdę, Ja wiem to, czego wy nie wiecie!”. I On nauczył

(II) Miłość bliźniego

MIŁOŚĆ BLIŹNIEGO W ISLAMIE

W islamie istnieją liczne nakazy dotyczące konieczności i fundamentalnej doniosłości miłości bliźniego — oraz miłosierdzia wobec niego. Miłość bliźniego jest integralną częścią wiary w Boga i miłości Boga, ponieważ w islamie bez miłości bliźniego nie ma prawdziwej wiary w Boga i prawości. Prorok Mahomet (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) powiedział: *Żaden z was nie będzie miał wiary, dopóki nie będzie miłował swego brata tak, jak kocha samego siebie*^{XVIII}. I: *Żaden z was nie będzie miał wiary, dopóki nie będzie miłował swego bliźniego tak, jak kocha samego siebie*^{XIX}.

Jednakże empatia i współczucie dla bliźniego — a nawet ceremonialne modlitwy — nie są wystarczające. Musi im towarzyszyć wspaniałomyślność oraz poświęcenie się. Bóg mówi w Świętym Koranie:

Nie jest pobożnością, że zwracacie twarze^{XX} ku wschodowi i ku zachodowi. Lecz prawdziwie pobożny jest: kto wierzy w Boga i w Dzień Ostatni; w aniołów, w Księgę i w proroków; i ten, kto rozdaje majątek — mimo umiłowania go — bliskim krewnym, sierotom i biedakom, podróżnemu i żebrzącym, i na wykup niewolników; i ten, kto odprawia modlitwę; i ten, kto daje jałmużnę; i ci, którzy wypełniają swoje zobowiązania, kiedy się zobowiązali; i ci, którzy są cierpliwi w nieszczęściu i przeciwności, i w czasie niebezpieczeństwa; oto ci, którzy są szczerzy w wierze. Oni są prawdziwie bogobojni! (Al-Bakara 2,177).

I także:

Adama wszystkich imion, potem przedstawił wszystkie stworzenia aniołom mówiąc: „Obwieście Mi ich imiona, jeśli jesteście prawdomówni!”. Oni powiedzieli: „Chwała Tobie! My nie mamy żadnej innej wiedzy poza tym, czego nas nauczył. Ty, zaprawdę, jesteś Wszzechwiedzący, Mądry!”. On powiedział: „O Adamie! Obwieść im ich imiona!”. A kiedy Adam im obwieścił ich imiona, powiedział Pan: „Czyż wam nie powiedziałem? Ja znam to, co skryte, w niebiosach i na ziemi, i Ja wiem, co wy ujawniacie i co skrywacie”. A kiedy powiedzieliśmy do aniołów: „Oddajcie pokłon Adamowi!”, oni oddali pokłon, z wyjątkiem Iblisa. On odmówił, wbił się w pychę i znalazł się wśród niewiernych. I powiedzieliśmy: „O Adamie! Zamieszkajcie, ty i twoja małżonka, w Ogrodzie i jedzcie jego owoce dowolnie, skąd chcecie; lecz nie zbliżajcie się do tego drzewa, bo znajdziecie się między niesprawiedliwymi!” (Al-Bakara 2,30–35).

^{XVIII} Sahih Al-Buchari, Kitab al-Iman, hadis nr 13.

^{XIX} Sahih Muslim, Kitab al-Iman, 67–1, hadis nr 45.

^{XX} Klasyczni komentatorzy Świętego Koranu (zob. *Tafsir Ibn Kasir*, *Tafsir Al-Dżalalajn*) zasadniczo zgadzają się co do tego, że jest to odniesienie do (ostatnich ruchów) [w trakcie — tłum.] muzułmańskiej modlitwy.

Nigdy nie osiągniecie prawdziwej pobożności, dopóki nie będziecie rozdawać z tego, co kochacie. Cokolwiek rozdacie, Bóg wie o tym doskonale! (Al-Imran 3,92).

Bez ofiarowania bliźniemu tego, co sami kochamy, nie kochamy prawdziwie Boga ani bliźniego.

MIŁOŚĆ BLIŹNIEGO W BIBLI

Cytowaliśmy już słowa Mesjasza, Jezusa Chrystusa (niech Bóg obdarzy go pokojem), na temat fundamentalnej doniosłości miłości bliźniego, zaraz po miłości Boga:

To jest największe i pierwsze przykazanie. Drugie podobne jest do niego: „Będziesz miłował swego bliźniego jak siebie samego”. Na tych dwóch przykazaniach opiera się całe Prawo i Prorocy. (Mt 22,38–40).

Oraz:

Drugie jest to: „Będziesz miłował swego bliźniego jak siebie samego. Nie ma innego przykazania większego od tych” (Mk 12,31).

Pozostaje tylko zauważyć, że przykazanie to występuje także w Starym Testamencie:

Nie będziesz żywił w sercu nienawiści do brata. Będziesz upominał bliźniego, aby nie zaciągnął winy z jego powodu. Nie będziesz szukał pomsty, nie będziesz żywił urazy do synów twego ludu, ale będziesz miłował bliźniego jak siebie samego. Ja jestem Pan! (Kpł 19,17–18).

A zatem Drugie Przykazanie, podobnie jak Pierwsze, wymaga wspaniałości i poświęcenia się, a *Na tych dwóch przykazaniach opiera się całe Prawo i Prorocy.*

(III) Dochodźcie do słowa jednakowego dla nas i dla nas

JEDNAKOWE SŁOWO

Podczas gdy islam i chrześcijaństwo są religiami wyraźnie różniącymi się od siebie — i nie pomniejszając niektórych z ich formalnych różnic — jasne jest, że *dwa największe przykazania* stanowią obszar wspólnej przestrzeni i łącznik między Koranem, Torą i Nowym Testamentem. Tym, co poprzedza dwa przykazania w Torze i w Nowym Testamencie i z czego oba wyrastają, jest jedność Boga — jest tylko jeden Bóg. Szema w Torze zaczyna się [słowami] (Pwt 6,4): *Słuchaj, Izraelu, PAN nasz Bóg, PAN jest jeden.* Podobnie Jezus (niech Bóg obdarzy go pokojem) powiedział (Mk 12,29): *Pierwsze jest: „Słuchaj, Izraelu! PAN, Bóg nasz, jest PANEM jedynym”.* Podobnie Bóg mówi w świętym Koranie: *Mów: „On —*

Bóg Jeden, Bóg Wiekuisty!" (Al-Ichlas 112,1–2). Zatem jedność Boga, miłość skierowana do niego i miłość bliźniego tworzą wspólny grunt, w której zakorzenione są islam i chrześcijaństwo (oraz judaizm).

Nie mogło być inaczej, skoro Jezus (niech Bóg obdarzy go pokojem) powiedział (Mt 22,40): *Na tych dwóch przykazaniach opiera się całe Prawo i Prorocy.* Ponadto, Bóg potwierdza w świętym Koranie, że Posłaniec Boży Muhammad (niech Bóg obdarzy go pokojem i chwałą) nie przyniósł nic zasadniczo nowego: *Powiedziano ci tylko to, co już powiedziano posłańcom przed tobą* (Fussilat 41,43). Oraz: *Powiedz: „Ja nie jestem jakąś nowością wśród posłańców. Nie wiem też, co będzie ze mną i co będzie z wami. Ja tylko postępuję za tym, co mi zostało objawione. Ja jestem tylko jawnie ostrzegającym”* (Al-Ahkaf 46,9). Tak więc Bóg także w świętym Koranie potwierdza, że te same odwieczne prawdy Bożej jedności, konieczności całkowitego skierowania miłości do Boga i oddania [się mu — tłum.] (odrzucając w ten sposób fałszywych bogów) i konieczności kochania innych ludzi (a zatem sprawiedliwości), leżą u podstaw każdej prawdziwej religii:

Posłałiśmy do każdego narodu posłańca: „Czciecie Boga i unikajcie bałwochwalstwa!”. Wśród nich byli tacy, których Bóg poprowadził drogą prostą; i byli tacy, którzy słusznie popadli w ołęd. Wędrujcie po ziemi i popatrzcie, jaki był ostateczny koniec tych, którzy zadawali kłam! (An-Nahl 16,36).

Wysłałiśmy już Naszych posłańców z jasnymi dowodami i zesłałiśmy z nimi Księgę i wagę, aby ludzie stali przy sprawiedliwości... (Al-Hadid 57,25).

DOCHODZÍCIE DO SŁOWA JEDNAKOWEGO!

W świętym Koranie Bóg Najwyższy mówi muzułmanom, by wystosowali następujące wezwanie do chrześcijan (i Żydów — *ludu Księgi*):

Powiedz: „O ludu Księgi! Dochodźcie do słowa jednakowego dla was i dla nas: abyśmy nie czcili nikogo innego, jak tylko Boga, abyśmy nie dodawali Jemu niczego za współtowarzyszy i aby jedni z nas nie brali sobie innych jako panów poza Bogiem”. A jeśli oni się odwrócą, to powiedzcie: „Bądźcie świadkami, że my jesteśmy całkowicie poddani!” (Al-Imran 3,64).

Jest jasne, że błogosławione słowa *abyśmy nie dodawali Jemu niczego za współtowarzyszy* odnoszą się do jedności Boga. Równie wyraźnie, nieoddawanie czci nikomu innemu, *jak tylko Bogu*, odnosi się do całkowitego oddania się Bogu, a zatem do *Pierwszego i Największego Przykazania*. Według jednego z najstarszych i najszacowniejszych komentarzy (*tafsir*^{***}) świętego Koranu — *Dżami*'

^{***} *Tafsir* — komentarz do Koranu [przyp. tłum.].

al-Bajan fi Tawil al-Quran Abu Dżafara Muhammada bin Dżarira at-Tabariego (zm. 310h/A.D. 923) — *aby jedni z nas nie brali sobie innych jako panów poza Bogiem* znaczy, że „nikt z nas nie powinien być posłuszny [innym — tłum.] w nieposłuszeństwie wobec tego, co Bóg nakazał, ani nie wywyższać ich [innych — tłum.] padając przed nimi na twarz w ten sam sposób, w jaki pada się na twarz przed Bogiem”. Innymi słowy, muzułmanie, chrześcijanie i Żydzi powinni być wolni, by mogli podążać za tym, co Bóg im nakazał, a nie musieli „padać na twarz przed królami i im podobnymi”^{xxi}, ponieważ Bóg mówi w innym miejscu świętego Koranu: *Nie ma przymusu w religii!* (Al-Bakara 2,256). Odnosi się to wyraźnie do drugiego przykazania i do miłości względem bliźniego, której sprawiedliwość^{xxii} i wolność są istotną częścią. Bóg mówi w świętym Koranie:

Bóg nie zabrania wam, abyście byli dobrzy i sprawiedliwi względem tych, którzy was nie zwalczali z powodu religii ani nie wypędzali was z waszych domostw. Zaprawdę, Bóg miłuje ludzi sprawiedliwych! (Al-Mumtahana 60,8).

Zatem jako muzułmanie zapraszamy chrześcijan, aby pamiętali o słowach Jezusa (niech Bóg obdarzy go pokojem) w Ewangelii (Mk 12,29–31):

„[...] Pierwsze jest: «PAN, Bóg nasz, jest PANEM jedynym. Będziesz miłował PANA, swego Boga, całym swoim sercem, całą swoją duszą, całym swoim umysłem i całą swoją mocą». Drugie jest to: «Będziesz miłował swego bliźniego jak siebie samego. Nie ma innego przykazania większego od tych»”.

Jako muzułmanie mówimy chrześcijanom, że nie jesteśmy [nastawieni — tłum.] przeciw nim i że islam nie jest przeciwko nim — tak długo, póki nie wypowiadają wojny muzułmanom z powodu ich religii, nie prześladują ich i nie wyrzucają ich z ich domów (zgodnie z cytowanym wyżej werselem świętego Koranu — Al-Mumtahana 60,8). Ponadto, Bóg mówi w Świętym Koranie:

Oni nie są jednakowi. Wśród ludu Księgi jest naród stojący mocno: oni recytują znaki Boga, czuwając nocą i wybierając pokłony. Oni wierzą w Boga i w Dzień Ostatni; oni nakazują to, co uznane, a zakazują tego, co jest naganne; oni prześcigają się w czynieniu dobra, oni są z liczby sprawiedliwych. Cokolwiek uczynią dobrego, to im nie zostanie zaprzeczone. Bóg zna dobrze ludzi bogobojnych (Al-Imran 3,113–115).

^{xxi} Abu Dżafar Muhammad bin Dżarir at-Tabari, „Dżami al-Bajan fi Tawil al-Quran”, („Dar al-Kutub al-Ilmija”, wyd. I, Beirut 1992/1412) *tafsir Al-Imran* 3,64; t. 3, s. 299–302.

^{xxii} Według gramatyków cytowanych przez At-Tabariego (dz. cyt.) słowo „jednakowy” (*sawa*) w „jednakowym słowie dla nas” znaczy również „sprawiedliwy, uczciwy” (arab. *adl*).

Czy chrześcijaństwo jest przeciw muzułmanom? W Ewangelii Jezus Chrystus (niech Bóg obdarzy go pokojem) mówi:

Kto nie jest ze Mną, jest przeciwko Mnie. A kto nie zbiera ze Mną, ten rozprasza (Mt 12,30).

Kto nie jest przeciwko nam, jest z nami (Mk 9,40).

[...] *kto bowiem nie jest przeciwko wam, jest z wami (Łk 9,50).*

Według „Wyjaśnienia Nowego Testamentu” autorstwa błogosławionego Teofilakta^{xxiii} zdania te nie są sprzeczne, ponieważ pierwsze (w oryginalnym greckim tekście Nowego Testamentu) odnosi się do demonów, podczas gdy zdanie drugie i trzecie odnoszą się do ludzi, którzy wprawdzie uznawali Jezusa, ale nie byli chrześcijanami. Muzułmanie uznają Jezusa Chrystusa jako Mesjasza, nie w taki sam sposób jak chrześcijanie (choć sami chrześcijanie nigdy nie doszli między sobą do porozumienia w sprawie natury Jezusa Chrystusa — niech Bóg obdarzy go pokojem), lecz w następujący: [...] *Mesjasz, Jezus syn Marii, jest tylko posłańcem Boga; i Jego Słowem, które złożył Marii; i Duchem pochodzącym od Niego [...]* (An-Nisa 4,171). Zapraszamy więc chrześcijan, aby uważali muzułmanów za [będących — tłum.] *nie przeciw*, a zatem z *nimi*, zgodnie z przytoczonymi słowami Jezusa Chrystusa (niech Bóg obdarzy go pokojem).

W końcu jako muzułmanie, w posłuszeństwie świętemu Koranowi, zapraszamy chrześcijan, by przyszli wraz z nami do wspólnych podstaw obu naszych religii [...] *abyśmy nie czcili nikogo innego, jak tylko Boga, abyśmy nie dodawali Jemu niczego za współtowarzyszy i aby jedni z nas nie brali sobie innych jako panów poza Bogiem [...]* (Al Imran 3,64).

Niech ta wspólna przestrzeń będzie podstawą całego przyszłego dialogu międzyreligijnego między nami, ponieważ naszą wspólną przestrzenią jest ta, na której opiera się *całe Prawo i Prorocy* (Mt 22,40). Bóg mówi w świętym Koranie:

Powiedzcie: „My wierzymy w Boga i w to, co nam zostało zesłane, i w to, co zostało zesłane Abrahamowi, Isma’iłowi i Izaakowi, Jakubowi i pokoleniom; [i w to, co zostało dane Mojżeszowi i Jezusowi — pominięte w przekładzie Bielawskiego; tłum.]; i w to, co zostało dane prorokom od ich Pana. My nie robimy żadnej różnicy między nimi i poddajemy się Jemu całkowicie”. Jeśli oni uwierzą w to samo, co wy wierzycie, to są na drodze prostej. A jeśli oni się odwracają, to są jedynie odszczepieńcami. I Bóg wystarczy ci przeciwko nim. On przecież jest Słyszący, Wszechwiedzący! (Al-Bakara 2,136–137).

^{xxiii} Błogosławiony Teofilakt (1055–1108) był prawosławnym arcybiskupem Ochrydy i Bułgarii (1090–1108). Jego ojczystym językiem była greka Nowego Testamentu. Jego „Komentarz” jest dostępny w języku angielskim w wydawnictwie Chrysostom Press.

DLA WAS I DLA NAS

Znajdowanie wspólnej przestrzeni dla muzułmanów i chrześcijan nie jest jedynie sprawą uprzejmego dialogu ekumenicznego między wybranymi przywódcami religijnymi. Chrześcijaństwo i islam są największą i drugą co do liczebności religiami na świecie i w historii. Podaje się, że chrześcijanie i muzułmanie stanowią odpowiednio ponad jedną trzecią i jedną piątą ludzkości. Wspólnie to ponad 55% ludności świata, co czyni relacje między tymi dwiema wspólnotami religijnymi najważniejszym czynnikiem w budowaniu konstruktywnego pokoju na całym świecie. Jeśli nie będzie pokoju między muzułmanami i chrześcijanami, nie będzie pokoju na świecie. Wobec przerażającej broni, którą dysponuje współczesny świat, wobec tego, że muzułmanie i chrześcijanie nierozzerwalnie powiązani są ze sobą wszędzie [na świecie — tłum.] jak nigdy dotąd, żadna strona nie może odnieść pełnego zwycięstwa w konflikcie obejmującym ponad połowę mieszkańców świata. Zatem zagrożona jest nasza wspólna przyszłość. Prawdopodobnie zagrożone jest także przetrwanie świata.

A tym, którzy mimo to delektują się konfliktem i zniszczeniem dla nich samych lub uważają, że ostatecznie osiągną sukces dzięki niemu, mówimy, że nasze nieśmiertelne dusze są także zagrożone, jeśli zaprzepaścimy szczerę podjęcie każdego wysiłku dla budowania pokoju i spotkania się w harmonii. Bóg mówi w świętym Koranie: *Zaprawdę, Bóg nakazuje: sprawiedliwość, dobroczynność i szczodrobliwść względem bliskich krewnych! On zabrania tego, co bezecne, naganne i występne. On was napomina — być może, wy się opamiętacie!* (An-Nahl 16,90). Jezus Chrystus (niech Bóg obdarzy go pokojem) powiedział: *Błogosławieni pokój czyniący [...]* (Mt 5,9), a także: *Jaką korzyść będzie miał człowiek, jeśli zdobędzie cały świat, ale straci swoją duszę?* (Mt 16,26).

Niech zatem nasze różnice nie wywołują nienawiści i konfliktów między nami. Konkurujmy ze sobą jedynie w prawości i dobrych dziełach. Szanujmy się wzajemnie, bądźmy dla siebie nawzajem uczciwi, sprawiedliwi i dobrzy i żyjmy w szczerym pokoju, harmonii i wzajemnej życzliwości. Bóg mówi w świętym Koranie:

My tobie również zesłaliśmy Księgę z prawdą, potwierdzając prawdziwość Księgi, która była przed nią, i chroniąc ją. Sądź więc między nimi według tego, co zesłał Bóg, i nie idź za ich namiętnościami, odstępując od tego, co otrzymałeś z prawdy. Dla każdego z was uczyniliśmy normę i drogę otwartą. A gdyby Bóg zechciał, to uczyniłby was jednym narodem, lecz [...] żeby was doświadczyć w tym, co wam

dał. Starajcie się więc pilnie czynić dobre dzieła. Do Boga powróćcie wszyscy razem. On obwieści wam to, w czym się różniliście (Al-Maida 5,48).

Wa-s-salamu alajkum****,
Pax Vobiscum.

A.D. 2007, 1428h

Królewski Instytut Badań nad Myślą Muzułmańską Al al-Bajt, Jordania
<http://www.acommonword.org> lub <http://www.acommonword.com>
[następuje wyliczenie 138 sygnatariuszy listu]

Tłum. Agata Skowron-Nalborczyk i Stanisław Grodz SVD

**** Zwrot arabski, mający to samo znaczenie, co łaciński: „Pokój wam/pokój z wami” [przyp. tłum.].

WIEŹ

Polish text of “A Common Word” has been published in the Warsaw Roman Catholic monthly review “WIEŹ” in the January 2008 issue. The text was translated by well-known Polish experts in Islam: Dr. Agata Skowron-Nalborczyk and Rev. Dr. Stanisław Grodź SVD.

The “WIEŹ” monthly was founded by a group of lay Catholics 50 years ago. The first issue came out in February 1958. Its first editor-in-chief was Tadeusz Mazowiecki, who later became the first non-communist Prime Minister of the Republic of Poland, 1989–90 (at present Mr. Mazowiecki is the Chairman of the Editing Board of “WIEŹ”).

“WIEŹ” is involved in the most important problems of religious, social and political life, culture and history. The name of the monthly (“The Bond”) reflects its programme. “WIEŹ” wants to serve reconciliation and the overcoming of prejudices and stereotypes: for example between Poles and Germans, Ukrainians or Jews; between Christians of different denominations; between Catholics and Jews, between Christians and Muslims.

In June 2007 “WIEŹ” received the (International Award for Interreligious Dialogue granted by the International Catholic Union of the Press (UCIP) for “initiating fruitful debates in the field of religion and dialogue”. It was a result of a project “Do Not Be Afraid of Islam” held under the auspices of “WIEŹ” by Dr. Agata Skowron-Nalborczyk and Agata Marek.

www.wiez.com.pl